

HERÈNCIA DE GASPAR BELLA, CIUTADÀ, ANY 1603 I RESTITUCIÓ PARCIAL DE CREIX
FETA PER GASPAR BELLA REAL, ANY 1606. L'ALQUERIA DE PRÒXITA

Mariano González Baldoví
2025

Cantó del carrer Roca on estava la casa dels Bella a finals del segle XVI. Foto MGB. 2025

En 1421, l'única persona coneguda de cognom Bella de tot el regne de València era Mateu Bella, veí de L'Olleria, terme particular de Xàtiva, pel que cal deduir amb prudent seguretat que tots els Bella del segle XVI i posteriors que trobem escampats per Xàtiva i per llocs i nuclis de població pertanyents al terme de la ciutat en són descendents.

Hi ha certa tendència o prefiguració a considerar les poblacions estàtiques, i les famílies arrelades en tal o qual municipi o nucli, dels que no es van manejar mai. La lectura dels documents, com ara testaments, registres de baptismes i desposoris, censals o compra de cases o terres, ens diu altra cosa. Ens diu que el tràfec de persones entre uns nuclis i altres era continu, usual, natural, encara que en els llocs originaris quedara la soca originària d'un llinatge com a més nombrosa. D'acord, els Albelda venien de Carcaixent; els Ferrero i els Mora, d'Ontinyent; els Benavent i els Gomar de Quatretonda i Benigànim. Això no lleva per a que els Exea passaren d'Agullent a Ontinyent i d'allà a Xàtiva, i els Mas de Rafelguaraf a La Llosa, i els Palop-Polop de Sorió a la Granja i a Xàtiva o els Iborra de Bocairent a Albaida, els Pelegero de Xàtiva en Anna i en Senyera o els Guitart i els Tàrrega en Castelló.

Entre els aveïnaments recollits en la *Taula de Manuals de Consells de 1500 a 1549*, conservat en l'Arxiu Municipal, figura que, en 1525, es va domiciliar en Xàtiva un Gaspar Bella, l'anotació del qual no especifica la procedència, com sí que fa en altres casos, i ens preguntem si és que no calia, perquè venia de L'Olleria, o siga "de casa", perquè L'Olleria encara no era un municipi diferent. Si ú va passant les fulles dels llibres de baptismes de la Seu de Xàtiva, que comencen en 1534 i arriben a 1574, trobarà no pocs baptismes de fills de caps de família Bella, o adults de dit llinatge fent de padrins de fills d'altres: Gaspar, Agustí, Francesc, Antoni, Pere i Jaume són alguns dels caps de família que hem trobat per a eixe període, entre els quals hi ha llauradors, teixidors, metges i ciutadans. Sembla que, entre aquell Mateu Bella de L'Olleria del primer quart del segle XV i els nascuts cinc o sis generacions després, ha d'haver un nexce de consanguinitat, tot i que individus del mateix llinatge es dedicaren a distints oficis, i amb ells es situaren en diferents estaments de la societat.

En l'Archivo de Castilla de la Orden de San Agustín, que estava anteriorment en Madrid i fa poc va ser traslladat a Galapagar, es conserven unes onze caixes del convent que els agustins tingueren en Xàtiva, vora deu mil pàgines manuscrites, de les quals hi ha còpies digitals en l'arxiu municipal. Com era d'esperar i així sol ser, quasi la totalitat de documents són de naturalesa i contingut econòmic, que és el que les persones físiques i les institucions solen cuidar i conservar amb major zel, bàsicament: títols de compra o de venda de cases i de terres, drets, privilegis, testaments que contenen clàusules d'herència o de llegats, plets per propietats i possessions, així com censals hipotecaris com a prestadors o creditors.

Pel que fa als convents, es dona el cas que algunes famílies que vivien a prop d'algun monestir, el triaven com a lloc de soterrament, li deixaven llegats d'obres pies, o sufragaven imatges, altars o llànties, i batejaven als fills amb el nom dels sants més assenyalats de dita orde, com Domingo, Jacint, Agustí o Tomàs. Es generava així una relació que de vegades acabava beneficiant a tal convent o parròquia, quan un patrimoni familiar anava a parar a mans d'una persona vinculada emotivament a aquell i era soltera o viuda sense descendents.

Així va ocórrer amb una de les branques del llinatge Bella, que no sols ingressaren fills com a frares, sinó que en un cas concret, recolliren tota una herència i, encara que aquesta va ser tardana, part dels documents, com ara censals perpetus d'origen remot, acabaren deixant petjades documentals en l'arxiu citat.

Entre els nombrosos documents dels Bella que conserva l'arxiu dels agustins, hem triat dos relacionats amb la transmissió de la propietat de l'alqueria que més

avant va pertànyer i es va dir dels Pròxita, que tot seguit comentem i al final hem transcrit.

Les clàusules d'herència de Gaspar Bella, major, (c. 1550-Xàtiva 1603)

El document de 1603 tracta de les clàusules d'herència del testament de Gaspar Bella, ciutadà. És una certificació feta pel mateix notari rebedor, Jaume Lloret, i l'acompanya de rebuts de les despeses del soterrar. No inclou el text del testament sencer en el qual era preceptiu nomenar els marmessors i l'hereu universal, que va ser el seu fill Gaspar Bella Real.

Si bé aquest document no esmenta l'alqueria, correspon al mateix Gaspar Bella que en 1588 va carregar un censal sobre part d'ella,¹ la qual cosa ens facilita endinsar-nos un poc en el món del personatge, cosa que no havíem pogut dur a cap fins ara, el que és interessant perquè creiem que ell va ser el qui va ampliar la casa de l'horta i la va ornamentar.

No és molta la informació directa que en tenim. Era fill d'un Joan Bella, del que en sabem menys encara o ignorem també on va nèixer, tot i que el més probable fora en L'Olleria, cap a 1555, el que es pot deduir perquè el seu casament amb Isabel Real va ser en Xàtiva l'11 de novembre de 1580. Hem registrat set fills seus, nascuts tots en uns anys dels que no s'han conservat baptismes, excepte del menor, Vicent, batejat en 1599, però que es poden filiar amb seguretat a través dels registres de les confirmacions.

D'acord amb el costum més usual en el regne de València en allò concernent al dret foral de família, es va casar en règim de separació de béns, com queda palès en el l'altre document de 1606, de restitució de part del creix feta pel dit Gaspar Bella Real fill i hereu del testador, a sa mare viuda, Isabel Real.

Res sabem de la font dels ingressos de Gaspar Bella, major, que degueren ser importants, perquè va invertir prou de capital excedent en préstecs hipotecaris, de quantitats no molt grans, però nombrosos i diversificats, amb la qual cosa disminuïa el risc de fallides o ajornaments de percepció de les rendes. Podem fer una aproximació a la solvència econòmica assolida, si atenem a la xifra del creix pactada en el contracte matrimonial, creix estimat en dos mil-cinc-centes lliures, equivalent, segons Furs, a la mitat de la dot aportada per l'esposa al matrimoni. Per tant, en 1580, Gaspar Bella disposava de capital suficient per fer front a set o huit mil lliures. Cert és que l'aportació d'Isabel Real constituïa un patrimoni propi, que el marit administrava però no disposava d'ell, però també ho és que el pare d'Isabel no hauria dotat amb una quantia tan elevada a la filla, si el futur gendre no tinguera recursos semblants.

El seu prestigi social va permetre que fora elegit justícia de Xàtiva a finals d'any 1595 i com a tal encapçalara la relació de magistrats i notables de la ciutat en el consell general celebrat el 16 d'octubre de 1596 per acordar la construcció de la nova Seu. A la seua mort quedava per acabar de rescabalar a l'esposa una part del creix, encomanda que va dur a cap el fill, del que tracta el segon document.

¹ El text a que fa referència està publicat en la nostra obra *Civitas populusque Saetabis. Diplomatarium inèdit de Xàtiva, 1306-1944, - Diplomatarium*. Doc. 17050603.2, i el tornem a citar en l'article "L'Alqueria de Pròxita. Origen, propietaris i arrendadors o mitgers", en premsa per al proper número de la revista *Papers de la Costera*.

El document de 1606 de restitució de part del creix, de Gaspar Bella Real, a Isabel Real, sa mare.

Aquest Gaspar Bella Real va nèixer en 1581 i, encara que el llibre de baptismes d'eixe any s'ha perdut, ho sabem perquè, en qualitat de familiar del Sant Ofici de la Inquisició, va declarar en l'expedient de neteja de sang de Tomàs Borja, en 1641 i va dir que tenia seixanta anys, per tant, era nascut en 1581.² Probablement va nèixer en la casa del carrer Roca cantonera amb el carreró que baixa a la Corretgeria, perquè en la relació de propietaris de plomes d'aigua Santa de l'any 1620 figura ell com a titular.³ Arran del casament als voltants de 1606 amb Francisca Ortolà Derro, figura en la mateixa relació com a propietari d'una casa del carrer Castañeda, que abans havia sigut del seu sogre, Pere Ortolà Alberó (Xàtiva 1549-1607).

La casa actual existent en el solar de la dels Bella, la n° 18 del carrer, és de dimensions moderades, reduïdes, impròpies de personatges de gran relleu social i potent economia. Tenim la sospita que, en època posterior, va ser enderrocada i el solar va ser parcel·lat per a construir dos o més habitatges. A eixa conclusió caldria arribar de la lectura dels béns mobles que conformen la restitució de part del creix a Isabel Real: sis pintures, un retaule i set peces de guadamassil clavades en la paret representant onze figures dels Apòstols. En el segle XVI hi havia en Xàtiva guadamassilers amb obradors en l'Argenteria on treballaven les pells amb dita tècnica, molt estimada per la classe alta, com veiem pels inventaris *post mortem* i es feien servir per a entapissar cadires, per davantaltars, per a plafons ornamentals murals en hivern, i per a suport de pintures, en el cas dels Bella i en el desaparegut quadre de la Mare de Déu de l'Armada.

L'ús havia decaïgut al segle següent, en que es descriuen com a vells, passats de moda: "Ítem, un joch de guadamacils vells que estan en les parets de dit aposiento", llegim en l'inventari de 1651 dels béns del riquíssim mercader i banquer Domingo Guàrdia.⁴ La varietat dels usos condicionava les dimensions, de manera que no podem saber com serien de grans les onse peces de guadamacils vells "grans y chiques" i les set peces amb els apòstols de la casa dels Bella. No obstant, de l'observació de la casa cantonera actual del carrer Roca amb el carreró, d'uns 40 metres quadrats de solar, creiem poc probable que caberen tantes pintures com hi ha anotades.

² AHN. Expedient del nomenament de Tomàs Borja Gil com a familiar del Sant Ofici. *Inquisición de València*, 625/7. Hi ha còpia digital en l'AMX.

³ La situació de la casa on vivia Gaspar Bella en 1620 no pot ser més exacta. Diu el text: "Ítem, en lo carrer dels Negres (*Sant Agustí*) y a una mota en set piletes. En la primera, devés ponent, y a tres canyos, dos de a dos plomes, y un canyo de una ploma. Són: la una ploma, de Gaspar Bella, ciutadà; y dita ploma de aygua te en sa casa, que està en lo carrer damunt la Corregeria, que fa cantó entre dit carrer y el carreró que travessa de dit carrer a la plaseta del Pes." AMX. Repartiment de l'Aigua de la Font Santa fet en 1620. Arxiu Històric Municipal de Xàtiva. Lligall sobre "Pleitos, privilegios, procesos y capítulos de las acequias de la huerta de Xàtiva". SA. 1821. En el mateix repartiment, anotaren una altra dotació d'aigua al seu nom, "en la casa que te en lo carrer de Ramos", en la que el redactor va distingir, en el primer cas: "aygua que te en sa casa", i en el segon, "una casa que te." En la primera vivia, mentre que en la segona no. Detalls confirmats pel fet que en el Cens de Xàtiva de 1646 Gaspar Bella figure domiciliat únicament en el carrer Roca, mentres que la casa del carrer Ramos degué estar llogada, perquè no apareix el seu nom.

⁴ Vegeu al *Diplomatari* el Doc. 16510612.

La Mare de Déu de l'Armada, pintura del XVI que hi havia en la Seu. Únic testimoni conegut de la pintura sobre cuiro com les que es nomenen a l'inventari. Foto Arxiu Mas Barcelona, c 1928.

Però a més, no cal perdre de vista que la restitució del creix contemplada en el document només ascendia, aproximadament, al 17% del total, que encara estava pendent, i que no es tractava de retornar res que l'esposa, ara viuda, haguera aportat com a dot, perquè dits béns aportats eren propis dels quals mai havia perdut la propietat ni la llibertat de repartir-los entre els fills, hereus o legataris. El creix estava format per béns pertanyents al patrimoni del marit. Així que cal considerar que els cuiros treballats, les pintures, i els cinquanta llibres inclosos en la restitució procedien dels Bella, tant aquells que havia heretat com els adquirits amb les rendes privatives.⁵

En 1606, a més de dur a cap la liquidació del creix de sa mare, es va ocupar en netejar finances patrimonials, una de les quals va ser vendre l'alqueria de la partida de Meses a son oncle, germà de pare de sa mare, Tomàs Real Peris, finca que anys després, per casaments, vindria a parar als Pròxita, aspecte al que li hem dedicat un estudi encara no publicat.⁶

L'alqueria de Pròxita en una fotografia de l'any 2016. La part esquerra, ben diferenciada, és el cos d'edificació afegit al segle XVI. Foto MGB.

⁵ Un dels parents propers de Gaspar Bella, el major, possiblement germà, era Antoni Bella, metge i clavari de la ciutat, el qual, en 1596, va adquirir per huit reals castellans, de l'almoneda dels béns de don Antoni Sanç, senyor de Sorió i fundador del convent del Carme, "Set llibres: la hu Tito Livio; lo altre, Petrarcha; *Adnotacions a Tito Livio*; Çiçero, *De Amicitia un Laelius*; *el Cortesà*, en italià; Suetonio Tranquillo; *Decades de Tito Livio*". Vegeu al *Diplomatari* el Doc. 15961116. Notícia, si bé indirecta per no ser referent al propi Gaspar, seria indicativa del nivell cultural familiar, capaç de llegir obres en llatí i en italià, com abonen els fets que Gaspar deixara a l'esposa cinquanta "llibres de versos", el que és una quantitat considerable per a l'època, i que ornara l'alqueria amb figures renaixentistes.

⁶ Sobre la venda de l'alqueria a Tomàs Real Peris vegeu al *Diplomatari* el Doc.17061022.2.

En 1619 va ser elegit jurat, segons es nomena en la narració del recibiment de la visita pastoral de l'arquebisbe Isidoro Aliaga, el dia 31 de gener de 1620.⁷ I és tan minuciós el cronista que va especificar que el seguici anà a cavall des de la casa del Peatger fins la Porta de la Ferreria (*Sant Francesc*) i que, en començar la comitiva a desfilar pel carrer de Moncada, Gaspar Bella, que com a jurat tenia el privilegi de dur un varal del pal·li, va haver de cedir-lo a altra persona per estar “impedido en la mano”, tot el trajecte fins a la porta de Seu, en què el va tornar a dur.

En 1650 Gaspar Bella era racional de Xàtiva, càrrec de designació reial, que controlava les despeses del municipi, i l'elecció dels insaculats anualment per als càrrecs de jurats. En 1650 la situació de la corona era delicada, fins el punt que va haver d'acudir al capítol eclesiàstic de la Seu per a detraure diners “que Sa Magestat, per carta del senyor virrey de València, demana a gran presa dit socorro” per ajuda per conquerir Tortosa, ocupada pels francesos.⁸ En 1653 seguia sent racional i en qualitat de tal va fer ambaixada al capítol eclesiàstic, expressant el desig dels jurats que es col·locara el nou altar en la Seu, en substitució del retaule medieval.⁹

TRANSCRIPCIÓ DELS DOCUMENTS

Doc. 16030704

Arxiu Agustins. Galapagar, Madrid. Caixa de Xàtiva 2. Doc. 10. Còpia en l'Arxiu Municipal de Xàtiva
1603, 4 de juliol. Xàtiva

Clàusules del testament de Gaspar Bella, ciutadà, en les quals va nomenar els marmessors, va reservar seixanta lliures per a les despeses del seu soterrar, i disposar ser sepelit en Sant Francesc, amb assistència de les confraries de les que era confrare. El text inclou rebuts de les despeses ocasionades: cera, gramalles, portadors, almoines a les confraries, etc.

Clàusules del ànima del últim testament de Gaspar Bella, ciutadà.¹⁰

E primerament, elegeixch en marmessors, del present meu últim testament executors, a mossén Pere Micó, prevere, vicari de la Seu de Xàtiva y a Ernando Àlvares, mestre del estudi de Xàtiva, als dos junts y a qualsevol de aquells, en cas de absència, nolència o altre just impediment. Done tan ample e bastant poder que puxen tans de mos béns pendre y a mans sues ocupar, y aquells vendre y los preus rebre, que

⁷ “Hasta allí salieron a recibir a su señoría ilustrísima, en forma de Ciudad, Juan Estaña, Pedro Albero, Gaspar Bella y Francisco Trobat, jurados”. AHCX. 2.2-05 Xàtiva - Santa Maria: Visita Pastoral 1607,1620 – 2 folio 001- 1620. Cal parar l'atenció amb l'especificació que els jurats eixiren a rebre a l'arquebisbe “en forma de Ciudad”, vol dir, corporativament, com a representants reials, revestits de gramalles i precedits pels macers. I remarcuem el participi *precedits* perquè en els darrers temps, oblidada la funció honorífica dels verguers, desfilen com si foren guardes custodis de malfactors.

⁸ Vegeu al *Diplomatari* el Doc. 16501024, de l'AHX. Llibre de Determinacions capitulars. 1594-1650. Ff. 567r.

⁹ AHCX. Determinacions Capitulars de 1651 usque 1673. Ff 41-42. Publicat en el nostre llibre *Marbre Bronze i or. Altars de la Seu de Xàtiva*. Xàtiva 2009.

¹⁰ Aquest Gaspar Bella (C. 1550-Xàtiva 1603) era el fill de Joan Bella, i es va casar en 1580 amb Isabel Real, amb la qual va tindre set fills, entre ells a Gaspar Bella Real, que es qui en 1606 va vendre l'alqueria de la partida de Meses, com s'ha dit més amunt.

basten a fer e complir les coses pies per mi dejús ordenadores. E açò sens llicència de jutge ni oficial algú, així eclesiàstic com secular, obtesa ne demanada.

Ítem, prenc de mos béns, per ànima mia e de tots fels defunts, sexanta lliures, reals de València, de les quals vul sia feta la mia sepultura, ab generalet de la Mare de Déu, y ab lo àbit del gloriós Sent Francés, pagant la caritat de dites sexanta lliures lo que se a de pagar de dit àbit. Y si més serà mester per a dita sepultura, se prenga per a complir aquella de mos béns. Y si sobrarà res, se diga de mises.

Ítem, vull, ordén e man que, après que Nostre Senyor Déu aurà apel·lat la mia ànima del meu cos, per al seu sant y beneyt regne, aquell dit meu cos sia lliurat a eclesiàstica sepultura en lo vas dels frares del convent y monestir de Sent Francés, construït en dita església, ab intervenció de les confraries de la Vera Creu, Concepció de la Mare de Déu y Nostra Senyora del Spital, de les quals jo soc confrare, pagant lo acostumat de dites sexanta lliures.

Les preinsertes clàusules, de mà pròpia scrits, són estades tretes del últim testament de Gaspar Bella, ciutadà, rebut per mi, Jaume Lloret, notari, a quatre de juliol de MDC y tres. Y perquè fe y sia donada, yo, dit notari, pose ací mon signe

(Segueixen èpoques dels pagaments fets pel marmessor a les distintes persones que intervingueren en el soterrar. Entre elles citem)

[...]

Yo, Miquel Garcelaso, prevere, prior de Nostra Senyora del Spital, en dit nom, confesse aver rebut del sobredit marmesor vint-y-tres sous, deu sous, per lo hòbit del sobre dit diffunt y tretze sous per lo treball dels andadors y aparellats fet dit dia, mes y any.

[...]

Yo, Jaume Alarcó, confese aver rebut del sobredit marmesor vint reals castellans per lo lloguer de quatre gramalles de dol que an servit per als 4 criats de la casa del sobredit difunt, per al soterrar. Y per la veritat fas lo present a dit dia y any.

[...]

Doc. 16050416

Arxiu Agustins. Galapagar, Madrid. Caixa de Xàtiva 1. Doc. 46. Còpia en l'Arxiu Municipal de Xàtiva

1605, 16 d'abril. Xàtiva

Poc després de la mort de Gaspar Bella, ciutadà, el seu fill, Gaspar Bella Real, també ciutadà, va traslladar a sa mare béns per import de quatre-centes-quaranta lliures i huit diners, en concepte de la resta del creix dels trenta mil sous que li corresponien. El conjunt estava format per censals, majoritàriament sobre creditors de Castelló, uns adquirits per son pare, i altres per son avi, Joan Bella, a més de per roba, mobles i aixovar domèstic, així com per pintures, objectes sumptuaris i llibres.

Die XVI, mensis aprilis, anno a Nativitate Domini MDC quinto

Ego, Gaspar Bella, civis, filius et heres Gasparis Bella, civis,¹¹ patris mei, prout de mea herencia constat cum suo ultimo testamento recepto per notarium inffraescriptum, die quarto julii anni millessimi sexcentessimi tercii, et publicato die octavo dicto mensis et anni, dicto nomine, pro soluendis et paccandis vobis, Elisabethi Joan Real de Bella, matri mee, vidue relicte dicte Gasparis Bella quandringsis quadraginta libris et octo solidis, regalum Valencie, per me, dicto nomine vobis debitis, in solutum et ratem illorum triginta mille solidorum vobis debitos de augmentum sive *creix*, per dictum Gasparem Bella, patrem meum, vobis facto, cum nubcialibus instrumentis receptis per Andream Joannem Navarro, notarium, die vigesimo octavo novembris, anni millessimi quingentessimi octuagessimi. Scienter et gratis, cum hoc presenti publico instrumento, etc., vendo, trado seu quasi trado, transffero et transporto vobis, dicte Elisabethi Joan Real, matri mee, vidue dicti Gasparis Bella, presenti, et vestris, censualia que secuntur et bona mobilia infferius nominanda:

Durà

Et primo, precio et stimacione septuaginta unius librarum, regalum Valencie, vendo, transffero atque transporto vobis, dicte Elisabethi Joane Real de Bella, matri mea, illos quinquaginta octo solidos et octo denarios, regalum Valencie, censuales, rendales et annuales, quos anno quolibet facit et respondit facereque et respondere tenetur Jacobus Dura, ville nove Castilionis, die octavo, mensis augusti, qui possunt emi precio triginta unius librarum, regalum Valencie; et qui per dictum Jacobum Dura et illius uxorem fuerunt venditi et onerati dicto Gaspari Bella, patri meo, cum publico originalis caricamenti censualis, instrumento recepto per Ausiam Costa, notarium, die octavo augusti, anni millessimi quingentessimi septuagessimi quarti. Et dictus Gaspar Bella, pater meus, fecit me heredem suum, suo cum ultimo testamento recepto per notarium inffraescriptum, die quarto, mensis julii, anni millessimi sexcentessimi tercii. Et publicato die octavo dictorum mensis et anni.

Domingo

Item, precio et stimacione quindecim librarum regalum Valencie, vendo, et in solutum transffero et transporto vobis, dicte Elisabethi Joane Real de Bella, vidue dicti Gasparis Bella, matri mee, illos viginti quinque solidos, regalum Valencie, censuales, rendales et annuales, quos anno quolibet facit et respondit Joanes Domingo, ville nove Castilionis, die (*blanc*), mensis augusti, ex pacti qui possunt emi precio quindecim librarum regalum Valencie, et qui per dictum Joannem Domingo fuerunt venditi et onerati dicto Gaspari Bella, patri meo, cum instrumento recepto per Joannem Hieronimum Garcia, notarium, die vigesimo octavo aprillis anni millessimi quingentessimi septuagessimi quarti.

¹¹ En una relació de l'any 1598 de transmissió d'un censal que nomena a Gaspar Bella, pare, li diu llaurador. Vegeu al *Diplomatari* el Doc. 15981225. Censal dels Valentí. El censal transportat a Lluís Miquel Esparça. En altre document posterior sobre el mateix censal, es cita com a pagador anual a Gaspar Bella, fill, ciutadà. Vegeu el Doc. 16520913. Censal dels Portadora. En canvi, en el Doc. 15851024.2. en el que Tomàs Real nomena marmessor al seu gendre, Gaspar Bella, -que és el pare- li diu ciutadà, i en el Doc. 16281116, del mateix Tomàs Real, en el que es nomena al nét, Gaspar Bella Real, li diu igualment ciutadà. En l'inventari redactat a la mort de Domingo Guàrdia, Doc. 16510612, es cita certa terra propietat de Guàrdia, situada en la partida de Meses, tanda del Dilluns, que afrontava amb altra de Gaspar Bella Real, el que vol dir que a més de l'heretat que havia venut a Tomàs Real, feia molts anys, conservava altra propietat propera en la mateixa partida.

Postea vero, dictus Gaspar Bella, pater meus, fecit me heredum suum, cum suo ultimo testamento recepto per notarium infrascriptum, die quarto julii anni millessimi sexcentessimi tercii, et publicato die octavo dictorum mensis et anni.

Bella¹²

Item, precio et stimacione triginta librarum, regalium Valencie, vendo, transffero atque transporto vobis, dicte Elisabethi Joan Real de Bella, matri mee, presenti, et vestris, illos quadraginta quinque solidos, regalium Valencie, censuales, rendales et annuales, quos anno quolibet fecit et respondit Joannes Bella,¹³ ville de La Olleria, die vigesimo tercio madii, ex pacto qui possunt emi precio triginta librarum, regalium Valencie, et qui per dictum Joannem Bella fuerunt venditi et onerati dicto Gaspari Bella, patri meo, cum publico originalis carricamenti censualis, instrumento recepto per Gasparem Bella, notarium, die vigesimo quarto marcii, anni millessimi quingentessimi septuagessimi octavi.

Postea vero, dictus Gaspar Bella, pater meus, fecit me heredem suum, cum suo ultimo testamento, recepto per notarium infrascriptum, die quarto julii, anni MDCIII, et publicato die octavo dictorum mensis et anni.

Martinis

Item, precio et stimatione duodecimi librarum regalium Valencie, vendo et in solutum transffero et transporto vobis, dicte Elisabethi Joane Real de Bella, matri mee, illas viginti tres solidos, regalium Valencie, censuales, rendales et annuales, quos anno qualibet facit et respondit facereque et respondere tenetur Petrus Martinis ville nove Castilionis, die sexto octobris qui possunt emi precio duodecim librarum regalium Valencie, et qui per dictum Petrum Martinis fuerunt venditi et onerati dicto Gaspari Bella, patri meo, cum publico originalis carricamenti censualis, instrumento per Ausiam Costa, notarium, die quinto octobris anni millessimi quingentessimi quinquagessimi sexti.

Postea vero, dictus pater meus, fecit me heredem suum, suo cum ultimo testamento, recepto per notarium infrascriptum, die quarto julii, anni millessimi sexcentessimi tercii, et publicato die octavo dictorum mensis et anni.

Ferriol

Item, precio et stimacione octoaginta quinque librarum regalium Valencie, vendo, transffero et in solutum transporto vobis, dicte Elisabethi Joane Real de Bella, matri mee, illos centum quadraginta unum solidos et octo denarios, regalium Valencie, censuales, rendales et annuales, quos anno quolibet facit et respondit facereque et

¹² Al marge: “Bella. Estava ya cancel·lat est censal per dit Gaspar Bella, defunt.” Però no s’entén l’anotació, atès que Gaspar era el prestador, no el creditor, i seria aquest, Joan Bella qui hauria d’haver cancel·lat el deute. Més encara, si el deute estava cancel·lat no constituïa cap actiu, cap patrimoni a quantificar com a part del capital a restituir.

¹³ En el document de restitució de la resta del creix es nomena en tres ocasions a Joan Bella. En les dos posteriors, especifica que Joan era el seu avi, per ser pare del Gaspar Bella que havia mort feia poc, el qual era el pare de Gaspar Bella Real. En totes les ocasions que nomena a son pare i mare, afegeix el parentesc: *pater meus, mater mea*. En canvi, en aquesta primera ocasió en que nomena a Joan Bella, no diu més que era de L’Olleria, sense afegir cap aclariment referit al parentesc que podria haver entre tots dos. Finalment, diu que el carregament del censal de Joan Bella en favor de Gaspar Bella, l’havia rebut un altre Gaspar Bella, notari. Deduïm que el document nomena: dos Joan Bella, només un dels quals seria l’avi; tres Gaspar Bella, el fill i el nét de Joan, a més del notari.

respondere tenetur, Josephus Ferriol, iuris utriusque doctor, die decimo quinto februarii, qui possunt emi precio octoaginta quinque librarum, regalium Valencie, et per Bernardum Ferriol, ville operarii,¹⁴ fuerunt venditi et onerati dicto Gaspari Bella, patri meo, cum publico originalis caricamenti censualis, instrumento recepto per notarium inffraescriptum, die decimo quarto februarii, anni millessimi quingentessimi octuagesimi octavi.

Postea vero, dictus Gaspar Bella, pater meus, fecit me heredem suum, suo cum ultimo testamento, recepto per notarium inffraescriptum, die quarto julii, anni millessimi sexcentessimi tercii, et publicato die octavo dictorum mensis et anni.

Collado

Item, precio et stimacione viginti quinque librarum, regalium Valencie, vendo et transporto, vobis, dicte Elisabeti Real de Bella, matri mee, presenti, et vestris, illos quadraginta unum solidos et octo denarios, regalium Valencie, censuales, rendales et annuales, quos anno quolibet facit et respondit Balthasar Collado, ville de Castello, die vigesimo nono septembris, qui possunt emi precio viginti quinque librarum, regalium Valencie, et qui per dictum Balthasarem Collado fuerunt venditi et onerati Joanni Bella, avo meo, cum instrumento recepto per Gasparem Mico, notarium, die vigesimo octavo septembris, anni millessimi quingentessimi septuagessimi sexti.

Postea vero, dictus Joannes Bella fecit heredem suum Gasparem Bella, filium suum et patrem meum.

Deinde vero, dictus Gaspar Bella, pater meus, fecit me heredem suum, cum suo ultimo testamento, recepto per notarium inffraescriptum, die quarto julii, anni millessimi sexcentessimi tercii, et publicato die octavo dictorum mensis et anni.

Fitó

Item, precio et stimacione septuaginta unius librarum, regalium Valencie, vendo, et in solutum transporto vobis, dicte Elisabeti Joane Real de Bella, matri mee, illos centum sex solidos et sex denarios, regalium Valencie, censuales, rendales et annuales, quos anno quolibet facit et respondit Anthoni Fito, ville nove Castellionis, die decimo sexto augusti, qui possunt emi precio septuaginta unius librarum, regalium Valencie qui per Michaellem Monyos et Catherinam Teran, conjuges, fuerunt venditi et onerati Benedicto Garcia, cum instrumento recepto per Petrum Carbonell, notarium, die decimo sexto augusti, anni millessimi quingentessimi septuagessimi sexti.

Deinde vero, dictus Benedictus Garcia vendidit dictum censuale Petro Bleda, presbitero, cum instrumento recepto per dictum notarium, die decimo octavo octobris, anni millessimi quingentessimi septuagessimi septimi.

¹⁴ Bernat Ferriol, obrer de vila, va batejar tres fills: Josep en 1568, apadrinat per don Lluís Sanç d'Alboi; Anna, en 1571, apadrinada per l'obrer de vila Martí Xixalbo; i Bàrbera, en 1573, apadrinada pel també obrer de vila Joan Pavia i per Isabel Bella, filla de Joan Bella, llaurador. Tant per l'ofici com per les relacions socials de naturalesa gremial, aquest Bernat Ferriol no pertanyia al llinatge dels Ferriol de Xàtiva, cavallers. En 1578 va vendre un censal per import de huitanta lliures a favor de Gaspar Bella, del que en 1603, any de la restitució del creix, responia el seu fill Josep Ferriol, que havia arribat a ser doctor en lleis, i percebia la renda Gaspar Bella Real, que en aquest acte transportava a sa mare, Isabel Real.

Finaliter vero, dictum censuale fuit venditum dicto Gaspar Bella, patri meo, cum instrumento recepto per Andream Navarro, notarium, die sexto decembris dicti anni millessimi quingentissimi septuagessimi sexti. Et dictus Gaspar Bella, pater meus, fecit me heredem suum, suo cum ultimo testamento, recepto per notarium inffraescriptum, die quarto julii, anni millessimi sexcentessimi tercii, et publicato die octavo dictorum mensis et anni.

Realá

Item, precio et stimacione decem librarum, regalium Valencie, vendo, et in solutum transporto vobis, dicte Elisabeti Joane Real de Bella, matri mei, illos viginti solidos, regalium Valencie, censuales, rendales et annuales, quos anno quolibet facit et respondit herencia Elisabet Joane Real, vidue Hieronimi Real, blanquerii, die quinto februarii, qui posunt lui precio decem libras dicte monete, et qui per dictam Elisabetam Real, vidue, fuerunt venditi et onerati a Christoforo Cuquo, blanquerio, cum instrumento recepto per Gasparem Joanen Montagut, notarium, die quarto februarii, anni millessimi quingentissimi septuagessimi tercii.¹⁵

Deinde vero, dictus Christoforus Cuquo transportavit dictum censuale Jacobo Lloret, notario inffraescripto, cum instrumento recepto per Gasparem Galiana, notarium die (*blanc*) mensis (*blanc*) anni millessimi quingentissimi septuagessimi septimi.

Finaliter vero, dictum censuale pertinuit dicto Gaspari Bella, patri meo, cum instrumento recepto per Joannem Baptistam Lloret, notarium, die vigesimo octavo octobris anni millessimi quingentissimi octuagessimi octavi, et dictus Gaspar Bella, pater meus, fecit me heredem suum, suo ultimo testamento recepto per notarium inffraescriptum, die quarto julii, anni MDCIII, et publico die octavo dictorum mensis et anni.

Calatayú

Item, precio et stimulatione viginti librarum, regalium Valencie, vendo et in solutum transffero et transporto vobis, dicte Elisabeti Joane Real de Bella, matri mee, illos quadraginta solidos regalium Valencie, censuales, rendales et annuales, quos anni quolibet facit et respondit Joanes Calatayu, agricola, die vigesimo augusti, qui possunt emi precio viginti librarum regalium Valencie, et qui per Ludovicum Navarro et illius uxorem fuerit venditi et onerati Michaelli Salelles, cum instrumento recepto per Ypolitum Pedrola, notarium, die vigesimo augusti, anni millessimi quingentissimi sexagessimi primi.

Deinde vero, dictum censuale pertinuit dicto Gaspari Bella, patri meo, cum instrumento recepto per notarium inffraescriptum, die decimo quarto februarii, anni millessimi quingentissimi octoagessimi septimi. Et dictus Gaspar Bella, pater meus, fecit me heredem suum, suo ultimo testamento recepto per notarium inffraescriptum, die quarto julii, anni millessimi sexcentessimi tercii, et publicato die octavo dictorum mensis et anni.

Asen

¹⁵ De nou, el document nomena a dos persones homònimes, de les que no podem establir una relació: Isabel Joan Real, viuda de Gaspar Bella, mare de Gaspar Bella Real, que és la part actora. I una segona Isabel Joan Real, viuda de Jeroni Real, blanquer, que ens són desconeguts els dos.

Item, precio et stimacione septuaginta librarum, regalium Valencie, vendo, et in solutum transffero et transporto vobis, Elisabeti Joan Real de Bella, matri mee, illos quadraginta quinque solidos regalium Valencie, censuales, rendales et annuales, quos anno quolibet facit et respondit Ludovicum Fascen, ravallis Santi Joannis habitator, die decimo octavo augusti, qui possunt emi precio septuaginta librarum regalium Valencie.

Roba

Item, precio et stimacione octuaginta librarum, regalium Valencie, vendo et in solutum trado et transporto vobis, dicte Elisabeti Joane Real de Bella, matris mee, bona, mobilia et (*il·legible*) sequentes et sequencia:

Primo, unes vasquinyes de setí encarnat, obrades de or, velles

Item, una vasquinya de cordellat blanch, brodada

Item, quatre coxins de fluxell, tres grans e un chiquet

Item dos retaullets chiquets de tela blanca

Item, tres retratos del Arca de Noé¹⁶

Item, un retrato de la Istòria de Tobies i altre del Rico Avariento

Item, altre retrato de la Madalena

Item, tres tovalles escacades i altra de la pasta

Item, dos davantllits vells de llens

Item, altres tovalles escacades

Ítem, dos tovalles de clau

Ítem una caixa de pi gran

Ítem un papalló de filadís vert, vell y una catifa vella y un manil

Ítem, una caixa mijancera

Ítem, una altra caixa vella

Ítem, dos caxetes chiques

Ítem, onse peses de guadamecils, velles, grans y chiques

Ítem, un retaule de la Adoració dels Reys

Ítem, set peses de guadamacil clavats en la paret ab onse figures dels Apòstols y de Cristo¹⁷

Ítem, un cavallet de fusta de tenir selles, ab dos selles velles

Ítem, tres llits de pots, ab sis matalaffs

Ítem, un cubertor de grana y altre de filadís groch, y dos flasades blanques

Ítem, un davantllit de drap de ras vell

Ítem, una prempsa y un tinell, vells, de fusta

Ítem, una copa y un perol

Ítem, una pastera y set gerretes y una caldera gran

Ítem, dos sedasos y una pastera sernedora

Ítem, tres paelles, dos graelles, un rall, coladora, cubertora de coure, dos cànters

¹⁶ Solien emprar el terme “retrato” com a sinònim de quadre pintat. Encara hui per designar un fotogràf hi ha algunes persones que diuen “retratiste”. Pel que fa a la paraula “retaule” emprada més avall, és evident que es tractava d’una pintura portàtil, potser un tríptic, que els propietaris duïen amb ells en certs desplaçaments. Els retaules eren pintures sobre fusta per a col·locar darrere de les taules dels altars, d’on li ve el nom. Per extensió, de vegades empraven el terme retaule per a tota pintura sobre fusta.

¹⁷ És ben curiós que representaren només onze apòstols. Judes Iscariot va ser suprimit, per no figurar entre els sants, però va ser substituït per Maties/Macià.

de coure y un barral de reffredar
 Ítem, un morteret de coure
 Ítem, dos ferros
 Ítem, quatre cadiretes de repòs, usades
 Ítem nou cadires de cuyro y dos de cordes
 Ítem, una caldera mijancera
 Ítem, cinquanta llibres de versos
 Ítem, un llit de camp, ab quatre cortines de taffatà carmesí, velles
 Ítem, tres tonellets y una bota de la casa de l'orta¹⁸
 Ítem, una ballesta
 Ítem, una espasa

Hanc autem vendicionem et in solutum, transportacionem dictorum bonorum, censualium, vobis et vestris facio, cum omnibus iuribus, etc., de quibus et quibus instituens, etc., et injungens ad habendum, etc., exceptis clericis, etc., nisi dicti clerici, etc., port melius, etc., precio, videlicet: dictarum quadringentarum quadraginta librarum et octo solidorum regalium Valencie, quas omnes, etc. Unde renuncio etc., et legi et foro, etc, dans et remittens, etc., promittens, etc., et teneor inde ac teneri volo vobis et vestris de firma et legali evictione, huiusmodi vendicionis, etc. Itaque si forte, etc, et si quas expensas, etc., super quibus, etc., credatur, etc., renunciatis, etc., et pro predictis, etc., obligo, etc.

Actum Xative

Testes, Joannes Baptista, (*il·legible*) et Joannes Espi, agricola, Xative habitatores.

Apoca [..]

Preinserta vendicionis et apoca instrumenta, manu aliena exarata, recepi ego, Jacobus Lloret, notarius regnum Valencie. In quorum fidem et testimonium, his me subscribo et meum apono signum.

¹⁸ Aquesta casa de l'horta, ¿podria tractar-se de l'alqueria que més avant es diria de Pròxita?. Cal tenir en compte que els Bella tenien nombroses propietats rústiques. El fet que no especificara de quina casa de l'horta eren aquells objectes ens du a considerar com a probable que només hi haguera casa en una de les heretats, per això no calia més especificació. Recordem que l'alqueria no la va vendre fins a tres anys després.